

8. Výtvarné postupy využitelné v rámci etopedie.

12. Výtvarné postupy využitelné při práci s dětmi s poruchami emocí a chování.

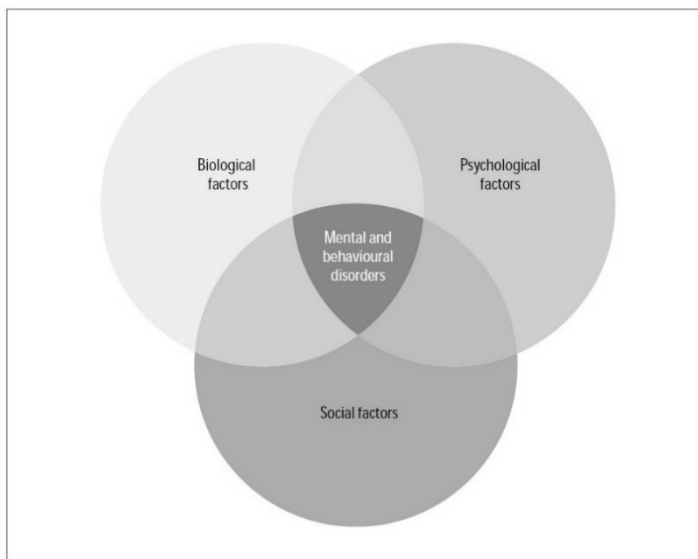
Mgr. et Mgr. Bc. Lucie Hájková

Etopedie

- ethos (mrv) nebo éthos (zvyk) -> edukace zaměřená na úpravu chování a návyků
- česká záležitost
- emotional and behavioral disorders (special education)
- dříve součástí psychopedie, 1969 oddělení a samostatnost oboru
- „Etopedie je vědní disciplína speciální pedagogiky, která se zabývá edukací jedinců s poruchami v chování a s rizikem vývoje této poruchy.“ (Vojtová, 2010)

Etopedie – teoretická východiska

- WHO – biopsychosociální model nemoci
- Helus – osobnostní pojetí dítěte (individualizace)
- Kauffman – perspektivní přístup (potenciál dítěte)
- Říčan – životní cesta dítěte (vývojové úkoly a rizika)

Biopsychosociální model ve schématu WHO (WHO 2001 s. 4)

- teorie nálepkování
- teorie resilience (protektivní a rizikové faktory)

Etopedie – přístupy v etopedii

- 3R vs. 3P
- restrikce, represe, resocializace
- posilování, podpora, provázení

Cílová skupina etopedie

- děti bez výraznějších problémů v chování
- děti v riziku poruch chování
- děti s problémem v chování
- děti s poruchou chování

Děti bez výraznějších problémů v chování

- prevence
- inkluzivní trend

Děti v riziku poruch chování

- ohrožení nebo narušení socializačního procesu
- rizika: osobnost, rodina, společnost, škola
- osobnost: fyzická, psychopatická, emocionální, související s intelektem nebo sociálním deficitem
- rodina: struktura, narušené rodinné prostředí, špatný rodičovský vzor a výchovný styl
- společnost: životní podmínky, sociální normy, kulturní normy, diskriminace, katastrofy a konflikty, média
- škola: kolektiv, školní prospěch, slabá vazba na školu, nevhodné kázeňské prostředky
- problémy se nemusí projevit hned
- důležitá resilience
- nejistota v sociálních a edukačních situacích

Dítě s problémem v chování

- „...neumí přizpůsobit požadavkům svého okolí a svým chováním přestupuje akceptované normy třídy, školy, společnosti, popř. ustálené normy sociálního styku“ (Vojtová, 2010)
- problém často výsledkem vnitřního konfliktu mezi povinností a vnitřní potřebou dítěte
- špatné vyhodnocování situací, neadekvátní reakce
- problémy krátkodobé, ale mohou se opakovat v souvislosti s určitou situací
- dítě si problémy uvědomuje a situaci chce vyřešit
- prevence, diagnostika, poradenství, intervence, rehabilitace, provázení

ZÁMĚR V NEŽÁDOUCÍM CHOVÁNÍ JEDINCE	
<i>Žák s problémem v chování</i>	<i>Žák s poruchou v chování</i>
- o svých problémech ví, vadí mu a chtěl by je odstranit - normy nenarušuje úmyslně - jejich porušování je výsledkem konfliktu mezi vnějšími požadavky a vnitřními potřebami žáka - nálepkou problémového žáka trpí a ta v něm vyvolává negativní emocionální zážitek	- není s danými normami v konfliktu - nepřijímá je, popř. je ignoruje - zpravidla nepociťuje vinu ve vztahu k důsledkům vlastního jednání
ČASOVÁ DIMENZE NEŽÁDOUCÍHO ZPŮSOBU CHOVÁNÍ	
<i>Žák s problémem v chování</i>	<i>Žák s poruchou v chování</i>
- problémy bývají krátkodobé - projevují se v určitých periodách - mívají vývojové souvislosti - bývají důsledkem nevládnutých konfliktů se sociálním okolím	- porušuje normy dlouhodobě - vývojová specifika morálního vývoje způsoby nežádoucího chování prohlubují
NÁPRAVA, KOMPENZACE, REEDUKACE	
<i>Žák s problémem v chování</i>	<i>Žák s poruchou v chování</i>
- k nápravě vedou cílená pedagogická opatření - speciálně pedagogické metody kompenzují nežádoucí chování žáka, navozují nové modely chování, které by žákovi umožňovaly přiměřené naplňování jeho potřeb	- náprava vyžaduje speciální péči - směřuje k předvádění (sublimaci) způsobů a cílů chování společensky nepřijatelného k chování, které je přijatelné

Znázornění rozdílů mezi problémem v chování a poruchou chování (Vojtová, 2003 in Vojtová, 2010, s. 109).

Dítě s poruchou chování

- dítě nevnímá své jednání jako špatné
- nestydí se, nemá pocit viny
- dlouhodobé problémy
- situaci nezvládá ani škola, ani rodina -> speciálně pedagogická péče v pobytovém zařízení
- kriminalita, útěky, zneužívání návykových látek, prostituce...

Porucha chování

- klasifikace? Medicínské, dimenzionální, pedagogické....
- dříve: sociální narušenost, mravní narušenost, sociálně patologické projevy....

Porucha chování podle Bowera (Vojtová, 2010)

5 charakteristik:

- neschopnost učit se (pokud ji nemůžeme vysvětlit intelektovými, smyslovými nebo zdravotními problémy)
- neschopnost navazovat uspokojivé sociální vztahy s vrstevníky a s učiteli
- nepřiměřené chování a emotivní reakce v běžných podmínkách

- celkový výrazný pocit neštěstí nebo deprese
- tendence vyvolávat somatické symptomy jako je bolest, strach, a to ve spojení se školními problémy

Vývoj poruchy chování podle Bowera (Vojtová, 2010)

Stupeň vývoje PCH	Chování – typické projevy	Životní prostor
1.	Chování jedince reaguje na problémy denního života, vývoje a získávání životních zkušeností.	Dítě reaguje vcelku přiměřeně a očekávanými způsoby. Jeho problémy v chování odpovídají věkovým zvláštnostem a normám prostředí, ve kterém se pohybuje. Umí se přiměřeně ovládat a své reakce korigovat.
2.	Chování, jímž jedinec reaguje na krizové životní situace.	Chování je však po vyhodnocení jeho momentální životní situace vysvětlitelné: a) Změnou jeho postavení v systému rodiny (popř. jiného velmi blízkého sociálního okolí), b) šokem, způsobeným náhlou ztrátou někoho z blízkého sociálního okolí, c) dlouhodobou zátěží spojenou s těžkou nemocí někoho z blízkého sociálního okolí a tím spojenou změnou rodinného klíma.
3.	Chování, kterým se jedinec vymyká očekávání. Problematicky se přizpůsobuje změnám podmínek.	Jeho problémy bývají posilovány např. změnou školy, stěhováním, častým střídáním učitele.
4.	Zafixované a opakované nevhodné chování.	Takové dítě už si zvyklo na negativní sebeobraz, který vnímá jako nezaměnitelnou věc. Chování lze při dobré školní docházce upravit a jedinci je možné pomoci navázat pozitivní sociální vztah.
5.	Zafixované a nevhodné chování s tak výraznými symptomy, které vyžaduje segregaci a intenzivní intervenci a rehabilitaci.	Jedince již není možné ovlivňovat a vzdělávat v běžném prostředí školy, ale pouze v internátní škole (instituci) nebo doma. Jde o takové chování, na které je třeba s cílem změnit je působit celistvě a vyjmout dítě z jeho původního sociálního prostředí.

Definice Sdružení pro národní duševní zdraví a speciální vzdělávání (Vojtová, 2010)

„Pojem porucha chování nebo emocí je výrazem pro postižení, kdy se chování a emocionální reakce žáka liší od odpovídajících věkových, kulturních nebo etnických norem a mají nepříznivý vliv na školní výkon, včetně jeho akademických, sociálních, předprofesních a osobnostních dovedností.

Současně je toto postižení:

a) něco víc, než přechodná víceméně předvídatelná reakce na stresující události z jeho prostředí;

b) vyskytuje se současně nejméně ve dvou různých prostředích, z nichž alespoň jedno souvisí se školou

c) přetrvává i přes individuální intervenci v rámci vzdělávacího programu (pokud se tým odborníků ve svém posudku neshodne na základě historie daného jedince, že intervence bude neúčinná).

Poruchy emocí nebo chování mohou koexistovat i s jiným postižením.

Tato kategorie může zahrnovat děti a mladistvé se schizofrenií, emocionálními poruchami, úzkostnými poruchami nebo jinými trvalými poruchami chování a jeho ovládní, jestliže mají celkový nebo částečný nepříznivý vliv na školní výkon.“

Edukační procesy v etopedii

- prevence
- intervence
- resocializace/rehabilitace
- provázení

Zařízení

- Školské poradenské pracoviště
- pedagogicko psychologická poradna, speciálně pedagogické centrum, středisko výchovné péče
- diagnostický ústav
- dětský domov
- dětský domov se školou
- výchovný ústav

Středisko výchovné péče

- preventivně-výchovná péče
- ambulantní forma, stacionář, internátní forma, pobyty
- koedukovaná výchovná skupina různého věku
- nerespektování autorit, problémy se školním kolektivem, šikana a zneužívání omamných a psychotropních látek a alkoholu

Diagnostický ústav

- podle věku, výchovné skupiny
- standardní pobyt 2 měsíce
- dobrovolné x nařízené pobyty
- dobrovolné: cílem vyřešení problému a korekce chování, pak návrat domů
- nařízené: cílem diagnostika a pak vhodné umístění dítěte do dalšího zařízení (případně domů)
- IPROD

Ústavní x ochranná výchova

- do zletilosti, max. do 19 let

ústavní:

- dětské domovy, dětské domovy se školou, výchovné ústavy
- sociální důvody, výchovné důvody

ochranná:

- speciální výchovná zařízení, speciální oddělení dětských domovů se školou nebo výchovných ústavů
- spáchání činu, za který je jinak uložen výjimečný trest

Dětský domov

- 3-18 let (26), bez výraznějších výchovných problémů
- rodinné skupiny (max 8 dětí)
- školy hlavního vzdělávacího proudu

Dětský domov se školou

- 3-18 let (26), poruchy chování a jiné diagnózy
- rodinné skupiny (max 8 dětí)
- škola přímo v zařízení, sociální a praktické znalosti

Výchovný ústav

- (12) 15-18 let (26), závažné poruchy chování nebo jiné diagnózy
- rodinné skupiny (max 8 dětí)
- škola přímo v zařízení, různé učební obory ke studiu

Doporučená literatura:

- Červenka, K. (2008). *Není pasták jako pasták: Sociální konstrukce identity mládeže z tzv. preventivně výchovného zařízení*. Retrieved from http://is.muni.cz/th/8596/fss_d/
- Helus, Z. (2009). *Dítě v osobnostním pojetí: obrat k dítěti jako výzva a úkol pro učitele i rodiče* (2., přeprac. a rozš. vyd). Praha: Portál.
- Mühlpachr, P. *Mechanismy sociální prevence patologického chování*. In: Vítková, M. (2004). *Integrativní speciální pedagogika: integrace školní a sociální* (2. rozšířené a přepracované vydání). Brno: Paido.
- Procházková, M. *Ústavní a preventivně výchovná péče o děti a mládež s poruchami chování*. In: Vítková, M. (2004). *Integrativní speciální pedagogika: integrace školní a sociální* (2. rozšířené a přepracované vydání). Brno: Paido. Citováno jako Procházková, 2004a.

- Procházková, M. *Uvedení do etopedie*. In: Vítková, M. (2004). *Integrativní speciální pedagogika: integrace školní a sociální* (2. rozšířené a přepracované vydání). Brno: Paido. Citováno jako Procházková, 2004b.
- Říčan, P. (2004). *Cesta životem*. Praha: Portál.
- Šolcová, I. (2009). *Vývoj resilience v dětství a dospělosti*. Praha: Grada Publishing.
- Vojtová, V. *Edukace žáků s poruchami chování*. In: Vítková, M. (2004). *Integrativní školní (speciální) pedagogika: základy, teorie, praxe* (Vyd. 2). Brno: MSD. Citováno jako Vojtová, 2004a.
- Vojtová, V. (2004). *Kapitoly z etopedie*. Brno: Masarykova univerzita. Citováno jako Vojtová, 2004b.
- Vojtová, V. (2008). *Úvod do etopedie: texty k distančnímu vzdělávání*. Brno: Paido - edice pedagogické literatury.
- Vojtová, V. (2010). *Inkluzivní vzdělávání žáků v riziku a s poruchami chování jako perspektiva kvality života v dospělosti*. Brno: Masarykova univerzita.
- Vojtová, V., Červenka, K. (2011). *Umíme vnímat odlišné strategie dětí s poruchami chování?* In: *Perspektivy práce s delikventní mládeží* (sborník příspěvků z konference). Brno: Tribun s.r.o.
- Vojtová, V. *Vyhledávání dětí s problémy v chování jako intervenční strategie 3P*. In: Červenka, K., & Vojtová, V. (2013). *Východiska pro speciálněpedagogické intervence v etopedii*. Brno: Masarykova univerzita.
- WHO (2001). *The World Health Report 2001: Mental Health: new understanding, new hope*. Geneva: World Health Organisation.